

ВИЯВЛЕННЯ РІВНЯ ПРОЯВУ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ФАХІВЦЯ

У статті аналізуються та виносяться на розгляд основні теоретичні підходи до проблеми професійної культури правоохоронця. Здійснено дослідження особливостей прояву та рівня сформованості психологічних основ професійної культури працівників зазначеної галузі. Зазначено, що кожна особистість має певний ступінь як загальної, так і професійної культури. Виділено та описано п'ять основних рівнів прояву професійної культури фахівця. Проаналізовано особливості психологічних основ професійної культури у представників трьох спеціалізацій – у дільничних інспекторів поліції, слідчих та оперуповноважених карного розшуку.

Ключові слова: особистість фахівця, професійна культура, структура професійної культури, психологічні основи культури.

Постановка проблеми. Професійна культура як частина загальної культури розглядається не тільки як форма людської діяльності, але і як найважливіший аспект життєдіяльності особистості, як соціальна діяльність, яка не зводиться лише до певного комплексу знань, умінь і навичок. У сучасних глобалізаційних умовах розвитку суспільства надзвичайно актуальною виступає проблема формування професійної культури різних фахівців, у тому числі спеціалістів правоохоронних органів. Особливо актуальною ця проблема є для України, яка змінює свої орієнтації, пов'язані з функцією правоохоронних органів. На жаль, узагальнення чисельних досліджень засвідчує, що психологічні основи професійної культури фахівців правоохоронної діяльності переважно аналізувалися з позиції її актуальності та декларативних вимог, які в реальному житті не могли бути реалізованими.

Мета статті – визначити особливості прояву та рівень сформованості психологічних основ професійної культури у фахівців, а конкретно у працівників правоохоронної галузі.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні проблеми професійної культури спеціаліста досліджують фахівці різних галузей: це і психологи, і педагоги, філософи, соціологи, культурологи та представники інших суміжних наук. Однак аналіз літературних джерел свідчить про те, що єдиного визначення сутності і навіть терміна «професійна культура» ще не окреслено. Автори по-різному трактують структурний та змістовний феномен професійної культури фахівця.

Експериментальні дослідження відомих вітчизняних та зарубіжних вчених сприяли поступовій конкретизації та поглибленому розумінню психологічної культури як важливого елементу розвитку особистості (Б.Г. Ананьєв, Г.О. Балл, І.Д. Бех, В.С. Біблер, Л.С. Виготський, В.І. Войтко, І.О. Зязюн, Л.С. Колмогорова, Я.Л. Коломінський, О.Н. Леонтьєв, Н.О. Побирченко, Є.О. Помиткін,

В.В. Рыбалка, В.А. Семиченко, Н.В. Чепелева та ін.). В різних країнах проблема культури залежить від різних соціально-економічних умов, культура інтегрує в себе етнічні принципи, принципи соціальних умов проживання і виховання. Формування психологічної культури пов'язане з психологічною підготовкою спеціаліста.

Проблемам формування і розвитку професійної культури фахівців різного профілю у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі приділяється багато уваги. Основи формування професійної культури фахівців різного профілю розроблені І. Ісаєвим, А. Міщенко, Н. Молотковою, В. Сластьоніним та ін. Увага науковців зосереджується на різних аспектах формування професійної культури таких фахівців: вчителів, психологів, юристів, соціальних працівників та ін. Найбільш дослідженою є, на наш погляд, сфера формування професійної культури вчителів різних спеціальностей. Досліджуванню проблеми професійної культури майбутніх спеціалістів різних професій присвячені праці Г. Балла, М. Бойка, О. Видри, О. Винеславської, Є. Климова, В. Рибалки та інших вчених.

Професійна культура – це універсальна система, що включає спеціальні знання й цінності, які у вигляді зразків і норм, прийнятих у конкретній галузі, регулюють професійну діяльність. Професійна культура розглядається як певний ступінь оволодіння професією, тобто способами і прийомами вирішення професійних завдань на основі сформованості духовної культури особистості. Професійна культура особистості передбачає засвоєння професійних знань, професійну компетентність, сформованість професійно значущих якостей, які необхідні для участі у професійній діяльності.

У вузькому розумінні професійна культура – це сукупність спеціальних теоретичних знань і практичних умінь, пов'язаних із конкретним видом

діяльності. Це універсальна система, що включає спеціальні знання й цінності, які у вигляді зразків і норм, прийнятих у конкретній галузі, регулюють професійну діяльність. Цей прояв культури розглядається як певний ступінь оволодіння професією, тобто способами і прийомами вирішення професійних завдань на основі сформованості духовної культури особистості. Професійна культура особистості передбачає засвоєння необхідних знань, професійну компетентність, сформованість професійно значущих якостей, які необхідні для участі у діяльності.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що провідною підставою для визначення суті структури професійної культури фахівців правоохоронних органів є специфіка професійної діяльності цієї категорії працівників. Дослідники також акцентують на значущості нормативної й моральної складових частин у структурі професійної культури [1; 2; 7–9].

Базою дослідження є Національна академія внутрішніх справ, Миколаївське і Кіровоградське відділення.

Кожна особистість має певний рівень як загальної, так і професійної культури. Ми пропонуємо кілька рівнів вираження професійної культури правоохоронця (табл. 1).

Перший рівень – фахівець, який володіє високим рівнем культури мислення і мовлення, етики поведінки, вміє реалізувати свої професійні задуми, конкурентоздатний, креативно підходить до вирішення завдань, володіє і вміє застосовувати необхідні професійні знання, вміння і навички, проявляє високу психічну саморегуляцію, емоційну стійкість, сформованість навичок ведення та оформлення документації. Його знання є системними, діяльність має дослідницький характер, сформована особистісна позиція.

Другий рівень – фахівець, який володіє доволі високим рівнем культури мислення і мов-

лення, етики поведінки, володіє і вміє застосовувати необхідні професійні знання, вміння і навички, майже завжди вдало орієнтується в ситуації, проявляє високу психічну саморегуляцію, емоційну стійкість, у веденні та оформленні документації припускається незначних помилок, застосовує знання, володіє розумовими операціями, уміє доходити висновків, самостійно здійснює основні види навчальної діяльності.

Третій рівень характеризує фахівця, який більш-менш орієнтується у професійних ситуаціях, спроможний поставити і сформулювати завдання, але не завжди вміє вдало практично реалізувати задумане, проявляє високу психічну саморегуляцію, емоційну стійкість, у веденні та оформленні документації припускається помилок, відтворює основний обсяг навчального матеріалу, який допомагає розв'язувати навчальні завдання за зразком.

Четвертий рівень – спеціаліст, який частково володіє професійними знаннями і навичками, проявляє невисокий рівень культури мислення і мовлення, етики поведінки, проявляє нестійку психічну саморегуляцію, емоційну стійкість. Відсутні навички ведення та оформлення документації.

П'ятий рівень – фахівець не відповідає вимогам до спеціалістів правоохоронної галузі, не вміє чітко орієнтуватися у професійних ситуаціях. Характеризується низьким рівнем культури загальної комунікативної культури, етики поведінки, не спроможний формулювати і виконувати професійні завдання. Часто поведінка призводить до конфліктів у колективі.

Визначені рівні вираження професійної культури правоохоронця починають формуватися ще під час навчання, під час аудиторної та позааудиторної діяльності, у різних видів практики. Тому закономірно, що кожен наступний рівень особистісного становлення ґрунтується на попе-

Таблиця 1

Рівні прояву професійної культури правоохоронця

Рівні	Критерії
Перший	Володіє і вміє ефективно застосовувати необхідні професійні знання, вміння і навички. Має високий рівень культури мислення і мовлення, етики поведінки. Креативно підходить до вирішення завдань.
Другий	Володіє і вміє застосовувати необхідні професійні знання, вміння і навички. Майже завжди вдало орієнтується в ситуації. У веденні та оформленні документації припускається незначних помилок. Застосовує знання, володіє розумовими операціями, вміє доходити висновків, в основному самостійно здійснює основні види професійної діяльності.
Третій	Фахівець більш-менш орієнтується у професійних ситуаціях. Спроможний поставити і сформулювати завдання, але не завжди вміє вдало практично реалізувати задумане. У веденні та оформленні документації припускається помилок. Відтворює основний обсяг навчального матеріалу, який допомагає розв'язувати навчальні завдання за зразком.
Четвертий	Частково володіє професійними знаннями і навичками. Проявляє невисокий рівень культури мислення і мовлення, етики поведінки. Проявляє нестійку психічну саморегуляцію, емоційну стійкість. Відсутні навички ведення та оформлення документації.
П'ятий	Не вміє чітко орієнтуватися у професійних ситуаціях. Характеризується низьким рівнем культури загальної комунікативної культури, етики поведінки. Не спроможний формулювати і виконувати професійні завдання. Часто його поведінка призводить до конфліктів у колективі.

редньому і, навпаки, попередній є пропедевтичним для формування нового (наступного). Під час професійного становлення ці рівні також продовжують активно розвиватися і формуватися вже безпосередня у виконанні своїх безпосередніх обов'язків і функцій.

Досліджуючи рівень сформованості психологічних основ професійної культури, ми дійшли таких результатів (див. табл. 2)

Таблиця 2
Рівень сформованості психологічних основ професійної культури

	Самооцінка	Експертна оцінка
I рівень	15%	10%
II рівень	54%	42%
III рівень	27%	38%
IV рівень	4%	10%
V рівень	0%	0%

Порівнюючи результати, отримані від самого респондента та дані експертної оцінки, ми можемо сказати, що у більшості відповідей респонденти завищували собі бали. Найбільше респонденти зазначали у себе наявність другого рівня сформованості психологічних основ професійної культури – 54%. Цей рівень сформованості психологічних основ професійної культури характеризується досить високим вмінням застосовувати необхідні професійні знання, вміння і навички. Спеціаліст має ефективно застосовувати знання, володіти розумовими операціями, уміти доходити висновків, в основному самостійно здійснювати основні види професійної діяльності. Але під час експертного оцінювання ці результати знизилися до показника 42%. Найнижчий, п'ятий рівень сформованості основ культури не зазначив жоден із респондентів ні в себе, ні у своїх колег. IV рівень також доволі низький і характеризується невисоким показником щодо володіння професійними знаннями і навичками, виявили у себе лише 4% правоохоронців, але колеги зазначили наявність цих характеристик у 10% фахівців правоохоронної діяльності.

Найвищий рівень, що характеризується значним володінням і вмінням ефективно застосовувати необхідні професійні знання, вміння і навички, високим рівнем культури мислення і мовлення, етики поведінки зазначили стосовно себе 15% правоохоронців, але ці результати були скореговані колегами до 10%. Ми провели автоматичний розрахунок t -критерія Стюдента задля перевірки нашої гіпотези щодо самооцінки та експертної оцінки рівня сформованості психологічних основ професійної культури у представників правоохоронної галузі.

Величина t -критерія Стюдента потрапила у зону значущості, таким чином, групи на статистично значущому рівні різняться між собою. Ми

можемо зазначити, що є суттєві розбіжності при самооцінюванні та експертному оцінюванні сформованості психологічних основ професійної культури у правоохоронців. (Отримане емпіричне значення t (2.7) знаходиться у зоні значущості).

Висновки. Отже, ми представили найбільш узагальнені результати за рівнем сформованості психологічних основ професійної культури фахівців правоохоронної діяльності.

Проводячи подальше дослідження ми сформували і порівняли 3 вибірки – дільничний інспектор поліції, слідчий, оперуповноважений карного розшуку. Представники цих спеціалізацій відрізняються за особливостями, функціями своєї діяльності, у них можуть бути наявні різні професійно важливі особистісні якості, необхідні для виконання роботи. Ми припустили, що результати стосовно рівня сформованості психологічних основ професійної культури у представників різних спеціалізацій будуть неоднаковими. Отримані результати занесено до таблиці 3.

Таблиця 3
Рівень сформованості психологічних основ професійної культури у різних вибірках

	Слідчі	Оперуповноважені	Дільничні
I рівень	30%	13,5%	4,5%
II рівень	56%	41,5%	33%
III рівень	13%	36%	37%
IV рівень	1%	9%	20,5%
V рівень	0%	0%	0%

Найвищий результат щодо дослідження сформованості психологічних основ професійної культури виявився у слідчих (30%). Найнижчі показники у дільничних інспекторів поліції (4,5%). IV рівень прояву культури зазначено аж у 20,5% дільничних, 9% оперуповноважених і лише 1% слідчих. Проявів п'ятого, нижчого рівня визначення професійної культури у фахівців, який не відповідає вимогам до спеціалістів правоохоронної галузі, не виявлено у жодній із груп.

Таким чином, ми детально проаналізували прояви психологічних засад професійної культури у працівників правоохоронної галузі. Подальша наша робота буде спрямована на дослідження і формування концептуальної моделі психологічних основ професійної культури правоохоронців.

Література:

1. Зязюн І.А. Освітній простір культури в педагогічній теорії. Київ, 2005. Вип. VII. С. 35–46.
2. Игнатов, В.Г. Профессиональная культура и профессионализм государственной службы: контекст истории и современность : учебное пособие. Ростов-на-Дону : Март, 2000. 256 с.
3. Каган М.С. Философия культуры. Санкт-Петербург, 1996. 415 с.

4. Крылова Н.Б. Формирование культуры будущего. Москва : Высш. шк., 1990. 140 с.
5. Кузьмина Н.В. Акмеология качества профессиональной деятельности специалиста. Санкт-Петербург : Коломна, Рязань, 2008. 76 с.
6. Лопатина Е.Н. Понятие профессиональной культуры специалиста: деятельностный подход. URL: http://www.psc.by/dfiles/001806_610346_1.pdf.
7. Модель И.М. Профессиональная культура предпринимателя. *Социологические исследования*. 1997. № 10. С. 8–16.
8. Музалёв А.А. Профессиональная культура и ее роль в формировании профессиональных качеств специалиста в условиях профессионально-технической школы. *Молодой ученый*. 2014. № 4. С. 1040–1045.
9. Сабатовская И.С. Проблема профессиональной культуры в современной отечественной социологической литературе. *Вчені записки Харк. гуманіт. ун-ту «Нар. укр. акад.»*. 2002. Т. 9. С. 206–214.
10. Сенько Ю.В. Гуманитарные основы педагогического. Москва : Академия, 2000. 240 с.

Хоржевская И. М. Выявление уровня проявления профессиональной культуры специалиста

В статье анализируются и выносятся на рассмотрение основные теоретические подходы к проблеме профессиональной культуры специалиста. Проведено исследование особенностей проявления и уровня сформированности психологических основ профессиональной культуры полицейских. Отмечено, что каждая личность имеет определенную степень как общей, так и профессиональной культуры. Выделены и описаны пять основных уровней проявления профессиональной культуры специалиста. Проанализированы особенности психологических основ профессиональной культуры у представителей трех специализаций – участковых инспекторов полиции, следователей и оперуполномоченных уголовного розыска.

Ключевые слова: личность специалиста, профессиональная культура, структура профессиональной культуры, психологические основы культуры.

Khorzhevskaya I. M. Identification of the level of manifestation of the professional culture of a specialist

The article is devoted to the problem of the professional culture of a policeman. A study was made of the features of the manifestation and level of the formation of the psychological foundations of the professional culture of workers in this industry. It is noted that each person has a certain degree of both general and professional culture. Five main levels of the professional culture of a specialist have been identified and described. The features of the psychological foundations of professional culture in representatives of three specializations – police precinct inspectors, investigators and operative criminal investigative officers – are analyzed.

Key words: professional personality, professional culture, professional culture structure, psychological basis of culture.